

Sztandary w dwudziestoleciu międzywojennym.

Dnia 28 marca 1919 r. Adam Chmiel na Walnym Zgromadzeniu miłośników historii i zabytków Krakowa wygłosił odczyt pt. Barwa i chorągiew polska w którym zawarł zasady dotyczące wyglądu przyszłego herbu polskiego, barw narodowych i chorągwi polskiej. Wydane drukiem w numerze 56 Biblioteki Krakowskiej z 1919 r.

Za zasadniczą cechą odróżniającą chorągiew od flag i bander uznaje przytwierdzenie jej na stałe za pomocą gwoździ do drzewca (ratyszcza). Chorągiew się nosi, a flagi i bandery wciąga lub wywiesza.

Płachta chorągwi najczęściej jest kwadratowa , rzadziej prostokątna. W kształcie prostokątnym do drzewca przytwierdzona stroną krótszą.

Tworzenie chorągwi w połączeniu z herbem polskim wymaga zasad zgodnych z heraldyką czyli Orzeł Biały zawsze musi być umieszczony na czerwonym tle. Jeżeli chorągiew jest cała w kolorze czerwonym to można umieścić Orła na tym tle traktując je jako pole tarczy herbowej. Płachta chorągwi może mieć inny kolor wówczas Orzeł powinien być umieszczony na czerwonej tarczy. W przypadku umieszczenia Orła na płachcie czerwonej powinien on zajmować prawie całą jej wielkość. Głowa Orła powinna być zawsze zwrócona w kierunku drzewca niezależnie od tego na której stronie chorągwi się znajduje.

W ustawie z dnia 1 sierpnia 1919 r. (Dz. U. z 1919 r. Nr 69 poz. 416) o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej określonej jako przejściowa (przejściowość ustawy trwała do grudnia 1927r.).do chwili ustalenia granic Państwa Polskiego i zapisania w konstytucji właściwych wzorów godeł, barw narodowych, nazw urzędów i instytucji państwowych zostały w formie szczątkowej opisane chorągwie i sztandary wojskowe.

Za chorągiew pułkową w piechocie uznano chorągiew białą, prawie całkowicie zajętą przez polski krzyż kawalerski barwy czerwonej, pośrodku którego w otoku liści wawrzynowych umieszczono napis „Honor i Ojczyzna”. Po rogach chorągwi w wieńcach laurowych umieszczono numery pułku. Chorągiew miała kształt kwadratu o boku 1 metra. Powyższy opis został przedstawiony na czarno-białym załączniku nr 10 do ustawy. Dopuszczono na jednej stronie zastąpienie przepisowego godła przez emblematy indywidualne i napisy, ale po zatwierdzeniu ich przez Naczelnika Państwa na wniosek Rady Ministrów. Z zamieszczonego wzoru możemy jeszcze odczytać jak miała wyglądać i jaką miała mieć wielkość głowica chorągwi. Brak jest rysunku strony odwrotnej chorągwi. Ale czy odwrotnej? Jeżeli na stronie głównej powinien być umieszczony wizerunek Orła Białego zwrócony głową do drzewca, to na rysunku mamy stronę odwrotną z napisem „Honor i Ojczyzna”. Zauważalny jest też brak frędzli na trzech wolnych bokach chorągwi.

Natomiast za chorągiew w jeździe uznano chorągiew tego samego wzoru co w piechocie, ale bok kwadratu miał wynosić 65 cm. Przedstawiał to również czarno-biały załącznik nr 11 tej ustawy. Na rysunku tym występują frędzle na trzech bokach o długości 5 cm. Jeden bok chorągwi został zwymiarowany. Wyglądu strony odwrotnej nie podano.

Orzeł na drzewcu obu chorągwi ma nieprawidłowo zwróconą głowę w kierunku płatu strony odwrotnej (lewej).

Z tego niedokładnego opisu nie możemy wywnioskować, który to jest sztandar, a która to chorągiew. Czy na stronie odwrotnej powinien się znajdować krzyż kawalerski, czy może obie strony chorągwi mogły być identyczne z możliwością umieszczenia znaków i napisów indywidualnych.

Część odpowiedzi na te pytania, ale i kilka nowych problemów możemy odnaleźć w broszurze wydanej (w kolorach) w Warszawie w 1921 r. w językach polskim i francuskim „Godło i barwy Rzeczypospolitej Polskiej”. Tekst opracował Stanisław Łoza, a rysunki kolorowe wykonano według projektów architekta Zygmunta Czaykowskiego.

Stanisław Łoza w tym opracowaniu uznaje za chorągiew znak piechoty, a za sztandar znak jazdy. Nazywa strony chorągwi i sztandaru jako prawą i lewą. Na stronie prawej umieszcza na środku w wieńcu laurowym (zmieniając jego wygląd poprzez dodanie pąków) wizerunek Orła Białego z głową zwróconą w kierunku przeciwnym do drzewca i przenosi na tą stronę numery pułku w nieco zmienionych wieńcach laurowych, dodaje frędzle do chorągwi, do boków krzyża kawalerskiego dodaje cienką obwódkę, pod głowicą umocowuje wstęgę biało-czerwoną z frędzlą na obu końcach. Orzeł z drzewca głowę ma zwróconą w tym samym kierunku co orzeł na chorągwi. Na stronie lewej umieszcza przeniesiony napis „Honor i Ojczyzna”, a w czterech rogach puste tarcze herbowe do indywidualnych symboli związanych z danym pułkiem. Cały sztandar i chorągiew zostają dokładnie zwymiarowane.

Stanisław Łoza w bibliografii do tej publikacji powołuje się na książkę Adama Chmiela „Barwa i chorągiew polska” i niestety błędnie przedstawia orła z głową zwróconą od drzewca. Zmiany te były obowiązującym wzorem przy projektowaniu znaków wojskowych do czasu zmiany wizerunku orła i wprowadzeniu w związku z tą zmianą nowej ustawy.

13 grudnia 1927r. Prezydent Rzeczypospolitej wydaje rozporządzenie o godłach i barwach państwowych oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach (Dz. U z 1927 r. 115 poz. 980). Nowa ustawa bazuje na wzorach sporządzonych przez Stanisława Łozę. Najważniejszą zmianą jest nowy wizerunek Orła Białego zaprojektowany przez profesora Zygmunta Kamińskiego wykładowcę na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej.

Następuje rozszerzenie jednostek wojskowych uprawnionych do otrzymania chorągwi i sztandarów. Chorągiew oprócz pułków piechoty mogą również posiadać pułki saperów oraz szkoły piechoty i saperów, natomiast sztandary mogą otrzymywać oprócz pułków kawalerii także szkoły kawalerii.

Załączniki do ustawy po raz pierwszy zostały wydrukowane w wersji kolorowej. Wygląd chorągwi i sztandaru zostaje dokładniej opisany. Płachta chorągwi jest przybita 21 gwoździami, a sztandaru 14. Orzeł z głowicy ma wyprostowaną głowę i nieco zmienioną koronę (nieco spłaszczona).

Kolejne zmiany zostały wprowadzone dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1937r. o znakach wojska i marynarki wojennej. Przestaje obowiązywać

rozdzielenie na sztandar i chorągiew. Pozostaje określenie sztandar i jego zdefiniowanie w artykule 7 – Sztandar jest widocznym znakiem uosabiającym Państwo Polskie; jest symbolem najwyższych wartości ducha i ciała, których Polska wymaga od swych żołnierzy. Zwiększono prawo do posiadania sztandarów na wszystkie formacje liniowe wojska, liniowe oddziały lądowe marynarki wojennej oraz szkoły kształcące na oficerów służby stałej i podoficerów zawodowych. Wymiary płata sztandaru oraz ilość gwoździ służących do przytwierdzenia płatu do drzewca ustalono następująco:

- dla formacji piechoty, lotnictwa, saperów oraz dla szkół kształcących na oficerów służby stałej i podoficerów zawodowych tych formacji bok płata sztandaru wynosił 1 metr i był przytwierdzony do drzewca 21 gwoździami;

- dla formacji kawalerii, artylerii, broni pancernych i wojsk łączności oraz dla szkół kształcących na oficerów służby stałej i podoficerów zawodowych tych broni bok płata sztandaru wynosił 65 cm i był przytwierdzony do drzewca 16 gwoździami.

Przedstawiono sposób dekorowania sztandarów jednostek odznaczonych krzyżem orderu wojennego „Virtuti Militari”. Była to wstęga wraz z kokardą uwiązana ze wstęgi orderu wojennego „Virtuti Militari” I klasy o szerokości 10 cm umieszczona pod kokardą o barwach państwowych. Końce wstęgi obszyte były frędzlą złotą szerokości 5 cm. Krzyż orderu wojennego „Virtuti Militari” V klasy był umieszczany u góry drzewca pomiędzy pierwszym i drugim gwoździem.

Formacje wojskowe odznaczone orderami zagranicznymi mogły za zezwoleniem Prezydenta Rzeczypospolitej umieszczać krzyż i kokardę tych orderów na sztandarze w ten sam sposób jak oznaki orderu wojennego „Virtuti Militari”. Jeżeli sztandar posiadał wcześniej nadane oznaki orderowe to nowe oznaki umieszczano pod już otrzymanymi.

W numerze 5 Dziennika Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z 1938 r. pod pozycją 53 po raz pierwszy podano jak powinien wyglądać bandolier. Formacje piesze i zmotoryzowane posiadały bandolier krótkie, a oddziały konne długie z uchwytem do umieszczenia w nich drzewca sztandaru dla jego podtrzymania. Bandolier był biało-czerwono-biały. Jednostki odznaczone orderem wojennym „Virtuti Militarii” posiadały bandolier w barwach wstęgi tego odznaczenia.

Z powodu zbliżającego się zagrożenia wojennego wprowadzono do użytku rozety i pokrowce służące do zasłaniania numeracji na płatach sztandarów i głowicach. Przepis ten został umieszczony w 10 numerze Tajnego Dodatku do Dziennika Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z 02 września 1938 r.

Krzysztof Jasiński